

Міністерство освіти і науки України
Сумський національний аграрний університет
Факультет юридичний
Кафедра ДПД та українознавства

Робоча програма (силабус) освітнього компонента

ОК 8. Історія держави та права України та зарубіжних країн

Спеціальність	D8 Право
Освітня програма	Право
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)

Розробник: Юрій КОТВЯКОВСЬКИЙ, к.ю.н., доцент

Розглянуто, схвалено та затверджено на засіданні кафедри ДПД та українознавства (назва кафедри)	протокол від <u>02.06.2025</u> № <u>12</u>		
	<table><tr><td>Завідувач кафедри</td><td><u>(підпис)</u></td><td>Світлана ШЕСТАКОВА (прізвище, ініціали)</td></tr></table>	Завідувач кафедри	<u>(підпис)</u>
Завідувач кафедри	<u>(підпис)</u>	Світлана ШЕСТАКОВА (прізвище, ініціали)	

Погоджено:

Гарант освітньої програми Олег РОГОВЕНКО
(підпис) (ПІБ)

Декан факультету, де реалізується освітня програма Олег РОГОВЕНКО

Рецензія на робочу програму(додається) надана: Микола МИХАЙЛИЧЕНКО
(ПІБ)

Віта ТКАЧЕНКО
(ПІБ)

Методист відділу якості освіти,
ліцензування та акредитації

Н. Бар

Надія Баранчик

Зареєстровано в електронній базі: дата: 26.06. 2025 р.

Інформація про перегляд робочої програми (силабусу):

Навчальний рік, в якому вносяться зміни	Номер додатку до робочої програми з описом змін	Зміни розглянуто і схвалено		
		Дата та номер протоколу засідання кафедри	Завідувач кафедри	Гарант освітньої програми

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ

	Назва ОК	Історія держави та права України та зарубіжних країн				
	Факультет/кафедра	Юридичний факультет / Кафедра ДПД та українознавства				
	Статус ОК	Обов'язковий				
	Програма/Спеціальність (програми), складовою яких є ОК для (заповнюється для обов'язкових ОК)	ОП- Право Спеціальність – D8 Право				
	ОК може бути запропонований для (заповнюється для вибіркових ОК)					
	Рівень НРК	6 рівень				
	Семестр та тривалість вивчення	1 курс, 1 семестр				
	Кількість кредитів ЄКТС	5 кредитів (150 годин)				
	Загальний обсяг годин та їх розподіл	Контактна робота(заняття)				Самостійна робота
		Загальний обсяг годин	Лекційні	Практичні /семінарські	Лабораторні	
	Денна форма навчання	150	30	30	-	90
	Заочна форма навчання	150	10	10		130
10.	Вид контролю	іспит				
11.	Мова навчання	українська				
12.	Викладач/Координатор освітнього компонента	Котвяковський Юрій Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри ДПД та українознавства, кабінет 132 г.				
13.	Контактна інформація	yurkot@ukr.net				
14.	Загальний опис освітнього компонента	Курс дисципліни «Історія держави і права України та зарубіжних країн» покликаний сформувати у майбутнього юриста розуміння основних закономірностей процесів державно-правового розвитку України і зарубіжних країн від найдавніших типів і форм держави і закінчуючи політичними і правовими структурами сучасності, допомогти засвоїти основні поняття і категорії навчальної дисципліни, ознайомити з найважливішими пам'ятками юридичної думки.				

15.	Мета освітнього компонента	Формування у студентів основних понять і категорій навчальної дисципліни, цілісних уявлень про історико-правові проблеми як минулого, так і сучасного, виходячи із законів цивілізаційного розвитку
16.	Передумови вивчення ОК, зв'язок з іншими освітніми компонентами ОП	Передумови вивчення ОК формують такі дисципліни як: Історично-філософські студії, Громадянська освіта, Загальна теорія та філософія права. Освітній компонент є основою для вивчення таких дисциплін, як Конституційне право України, Вступ до спеціальності. (Юридична деонтологія, Основи римського права), Порівняльне правознавство
17.	Ключові слова	Київська Русь, джерела права, Галицько-Волинське князівство, Литовсько-Руська держава, Гетьманщина, Центральна Рада, Директорія, суспільно-політичний лад, право, право власності, спадкове право, зобов'язальне право, злочин, покарання, судочинство, рабовласницька держава, ранньофеодальна держава, станова – представницька монархія, абсолютна монархія, буржуазна революція, державно – правові інститути
18.	Політика академічної доброчесності	Під час виконання практичних робіт, написання модульних, атестаційних, залікових та екзаменаційних робіт студент обов'язково має дотримуватись правил академічної доброчесності. За порушення правил академічної доброчесності здобувачі освіти притягуються до такої академічної відповідальності, як повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо) .
19.	Посилання на курс у Moodle	Частина 1 https://cdn.snau.edu.ua/moodle/course/view.php?id=839 Частина 2 - https://cdn.snau.edu.ua/moodle/enrol/index.php?id=717

2. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ОСВІТНІМ КОМПОНЕНТОМ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ПРОГРАМНИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ НАВЧАННЯ

Результати навчання за ОК:	Програмні результати навчання, на досягнення яких спрямований ОК (зазначити номер згідно з нумерацією, наведеною в ОП) ¹													Як оцінюється РНД
Після вивчення освітнього компонента студент очікувано буде здатен...»	ПРН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.	ПРН 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також положення Європейської конвенції про захист прав людини	ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел	ПРН 4. Знати та розуміти основи права Європейського Союзу.	ПРН 5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатнього обґрунтованістю.	ПРН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.	ПРН 7. Складати й узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами	ПРН 8. Застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.	ПРН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.	ПРН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.	ПРН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.	ПРН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.		
ДРН 1. Сформулювати цілісне уявлення про процеси державно-правового розвитку України в різні історичні періоди. Застосовувати набуті знання для формування власної громадянської позиції.	X	X	X	X	X	X					X		Доповідь, обговорення, опитування, дискусія, історична вікторина, тест множинного вибору	
ДРН 2. Розуміти специфіку східної, давньогрецької та давньоримської правих та політичних систем та їх значення для сучасного світу. Пояснювати природу і значення демократичної та республіканської традицій.		X	X	X	X		X	X	X		X		Доповідь, обговорення, Підготовка есе, тест множинного вибору	
ДРН 3. Визначати закономірності трансформацій державних інститутів та правових систем провідних держав Західного світу в добу Середньовіччя та Нового часу.		X	X	X	X	X				X	X		Підготовка рефератів, обговорення, опитування,„брейн – ринг, тест множинного вибору	

3. ЗМІСТ ОСВІТНЬОГО КОМОПОНЕНТА (ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ)

Тема. Перелік питань, що будуть розглянуті в межах теми	Розподіл в межах загального бюджету часу		Рекомендована література		
	Аудиторна робота	Самостійна робота			
Модуль 1					
	Лк СТ/З	П.з / семін. СТ/З	Лаб. з.	 СТ/З	
Тема 1: Держава та право України періоду Київської Русі та феодальної роздробленості (VI - початок XIV ст.) План 1. Утворення давньоруської держави - Київська Русь. Суспільно- політичний лад Русі в період феодальної роздробленості (30-ті роки XII — 30-ті роки XIII ст.). 2. Джерела права Київської Русі: право власності, зобов'язальне право, злочин і покарання, види покарання, судочинство. 3. Утворення й історична роль Галицько-Волинського князівства. 4. Основні риси права Південно-Західних земель Русі (30-ті роки XII перша половина XIV ст.).	2/2	2	-	4/8	1, 5, 9, 10, 22, 31
Тема 2: Держава та право України у складі Литви та Польщі (друга пол. XIV - перша пол. XVII ст.) План 1. Утворення Литовсько-Руської держави. Кодифікація права. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. 2. Основні риси права: право власності, спадкове право, зобов'язальне право, злочин і покарання, судочинство. 3. Магдебурзьке право.	2	2	-	6/8	1, 5, 9, 10, 17, 25, 28
Тема 3: Держава та право Гетьманщини (сер. XVII - XVIII ст.) План 1. Політико-правовий статус Гетьманщини. 2. Органи влади й управління Гетьманщини. 3. Правова система. Джерела і розвиток права.	2	2/2	-	6/10	1, 5, 9, 10, 16, 19, 20, 25
Тема 4: Суспільно-політичний лад і право України після ліквідації української державності (XIX - поч. XX ст.) План 1. Суспільний та державний устрій Наддніпрянщини. 2. Поширення російського права. 3. Суспільно-політичний лад і право в західноукраїнських землях (XVIII — XIX ст.).	2	2	-	6/10	1, 5, 9, 10, 25, 29
Тема 5: Українська державність у 1918 - 20-х рр. План	2/2	2	-	6/8	1, 5, 9, 10, 20, 25

1. Державотворчі процеси доби Центральної Ради 2. Історико-правова характеристика Гетьманату П. Скоропадського. 3. Директорія УНР, її зовнішня і внутрішня політика, законодавча діяльність. 4. Західноукраїнська народна республіка: особливості державного устрою та правової системи					
Тема 6: Держава та право в радянський період План 1. Становлення та еволюція радянської держави. Особливості радянського тоталітарного режиму. 2. Основні риси радянського права. Радянські реверсивно-каральні органи. 3. Діяльність Державного центру УНР на еміграції. Спроби відновлення української незалежності.	2	2/2	-	6/8	1, 5, 9, 10, 18, 22, 25
Тема 7: Формування правових основ державності України (1991-1996 рр.) План 1. Проголошення України незалежною державою. 2. Створення нового державного апарату України. 3. Прийняття Конституції України 28 червня 1996 року. Порядок внесення змін до Конституції України.	2	2	-	6/8	1, 4, 5, 6, 9, 10, 20, 25
Всього за модуль 1	14/4	14/4		40/60	
Модуль 2					
Тема 1. Предмет, методи, періодизація та джерела історії держави та права зарубіжних країн. План 1. Місце історії держави та права в системі юридичних навчальних дисциплін. 2. Методи історії держави та права. 3. Періодизація історії держави та права.	2/2	2	-	4/4	2, 3, 7, 8, 14, 32
Тема 2. Рабовласницькі держави та право Стародавнього Сходу. План 1. Характеристика суспільного ладу країн Стародавнього Сходу. 2. Державний устрій країн Стародавнього Сходу. 3. Право держав Стародавнього Сходу. Джерела права.			-	4/6	2, 3, 7, 8, 12, 14
Тема 3. Загальна характеристика держави та права Стародавньої Греції. План 1. Рабовласницька держава в античний період. 2. Стародавні Афіни: суспільний лад, державний устрій, основні риси права 3. Спарта: суспільний лад, державний устрій, основні риси права	2/2	2	-	4/6	2, 3, 7, 8, 12, 14, 24
Тема 4. Загальна характеристика держави та права Стародавнього Риму.			-	4/6	2, 3, 7, 8, 13, 14

План 1. Становлення та розвиток держави в царський період 2. Державний устрій в період республіки 3. Державний устрій в період монархії.					
Тема 5. Загальна характеристика держави та права Середньовічної Європи. План 1. Еволюція держави і права Середньовічної Європи. 2. Основні риси ранньофеодальної держави. Франкська держава. 3. Особливості станово – представницької монархії. Станово-представницька монархія в Англії. 4. Передумови виникнення та особливості абсолютизму. Абсолютна монархія у Франції.	2	2/2	-	6/6	2, 3, 7, 8, 14, 33
Тема 6. Англійська революція. Становлення парламентської монархії. План 1. Англійська буржуазна революція. 2. Становлення парламентської монархії у Великобританії. 3. Політичний устрій Великобританії напередодні Першої світової війни.	2	2	-	4/6	2, 3, 7, 8, 14, 33
Тема 7. Держава та право США. План 1. Війна за незалежність США. Конституційно - правові засади державності. 2. Принципи функціонування влади, форма правління. 3. Еволюція права у другій половині XIX ст.	-	2	-	4/6	2, 3, 7, 8, 14
Тема 8. Держава та право Франції План 1. Велика французька революція та Перша імперія. 2. Державно-правовий розвиток Франції у період з 1814 по 1914 рр. 3. Формування правової системи Франції.	2/2	2	-	4/6	2, 3, 7, 8, 14, 33
Тема 9. Розвиток державного устрою Німеччини. План 1. Політичний розвиток Німеччини у першій половині XIX ст. 2. Об'єднання Німеччини. Конституція Німецької імперії 1871 р. 3. Право. Джерела права.	-	2/2	-	4/6	2, 3, 7, 8, 14, 33
Тема 10. Еволюція правових систем країн Західної Європи у XIX ст. План 1. Загальні риси еволюції права в країнах Західної Європи. 2. Конституційне право, виборче право. 3. Еволюція кримінального права та пенітенціарної системи.	2	-	-	4/6	2, 3, 7, 8, 14, 33
Тема 11. Риси державного устрою США і країн Західної Європи у міжвоєнний період.	2	2/2	-	4/6	2, 3, 7, 8, 14, 23

План 1. США в період «Нового курсу» президента Ф. Рузвельта. 2. Великобританія. Вибірчі реформи 1918 та 1928 рр. 3. Тоталітарні держави та військові диктатури.					
Тема 12. Риси державного устрою США і країн Західної Європи у повоєнний період. План 1. Розвиток державно – правової традиції в США. 2. Еволюція інститутів держави і права у Великобританії. 3. Становлення сучасних державно – правових інститутів у Франції.	2	-	-	4/6	2, 3, 7, 8, 14, 23
Всього за модуль 2	16/6	16/6		50/70	
Всього за рік	30/10	30/10		90/130	

4. МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ТА НАВЧАННЯ

ДРН	Методи викладання (робота, що буде проведена викладачем <u>під час аудиторних занять</u> , консультацій)	Кількість годин	Методи навчання (які види навчальної діяльності має виконати студент <u>самостійно</u>)	Кількість годин
ДРН 1. Сформулювати цілісне уявлення про процеси державно-правового розвитку України в різні історичні періоди. Застосовувати набуті знання для формування власної громадянської позиції.	- проведення лекційних та практичних занять з мультимедійними презентаціями до кожної з тем, - модерування дискусії за результатами доповідей; - проведення опитування, тестування (тест множинного вибору) - організація історичної вікторини	20	- підготовка матеріалів для доповіді, обговорення, дискусії; - підготовка до опитування, тестування (тест множинного вибору); - підготовка до історичної вікторини	30
ДРН 2. Розуміти специфіку східної, давньогрецької та давньоримської правих та політичних систем та їх значення для сучасного світу. Пояснювати природу і значення демократичної та республіканської традицій.	- проведення лекційних та практичних занять з мультимедійними презентаціями до кожної з тем, - модерування дискусії за результатами доповідей; - проведення опитування, тестування (тест множинного вибору) - перевірка есе	20	- підготовка матеріалів для доповіді, обговорення, дискусії; - підготовка до опитування, тестування (тест множинного вибору); - підготовка есе	30
ДРН 3. Визначати закономірності трансформацій державних інститутів та правових систем	- проведення лекційних та практичних занять з мультимедійними презентаціями до кожної з тем,	20	- підготовка рефератів; - підготовка до інтелектуальної гри «брейн-ринг»	30

провідних держав Західного світу в добу Середньовіччя та Нового часу.	- модерування дискусії за результатами доповідей; - проведення опитування, тестування (тест множинного вибору) - перевірка рефератів, - організація брейн- рингу			
Всього годин		60		90

5. ОЦІНЮВАННЯ ЗА ОСВІТНІМ КОМПОНЕНТОМ

5.1. Сумативне оцінювання

5.1.1. Для оцінювання очікуваних результатів навчання передбачено

№	Методи сумативного оцінювання	Бали / Вага у загальній оцінці	Дата складання
1.	Доповідь	5 балів / 5 %	До 2 тижня
2.	Есе	10 балів / 10 %	До 3 тижня
3.	Виступ з рефератом	10 балів / 10 %	До 5 тижня
4.	Модульний контроль (тест множинного вибору).	10 балів / 10 %	До 7 тижня
5.	Атестація (тест множинного вибору).	15 балів / 15 %	До 8 тижня
6.	Доповідь	5 балів / 5 %	До 10 тижня
7.	Дискусія	5 балів / 5 %	До 14 тижня
8.	Модульний контроль (тест множинного вибору).	10 балів / 10 %	До 15 тижня
9.	Іспит (тест множинного вибору).	30 балів / 30 %	Після 15 тижня
Всього		100 балів	

5.1.2. Критерії оцінювання

Компонент ²	Незадовільно	Задовільно	Добре	Відмінно ³
Доповідь	0 балів	1-3 бали	4 бали	5 балів
	Студент не підготував доповіді, не брав участі обговоренні. дискусії	Студент не розкрив тему доповіді, не аргументує свою позицію, не відповів на додаткові питання, не виявив активності при обговоренні. дискусії	Студент розкрив тему частково, недостатньо переконливо аргументує свою позицію не відповів на окремі додаткові питання, брав участь обговореннях, дискусіях	Студент повністю розкрив тему доповіді, переконливо аргументує свою позицію відповів на додаткові питання, брав активну участь обговореннях, дискусіях
Есе	0-1 бал	2-4 бали	5-8 балів	9-10 балів
	Студент не підготував есе	Есе, підготовлене студентом	Есе, підготовлене студентом, в цілому розкриває	Есе, підготовлене студентом, є

² Зазначити компонент сумативного оцінювання

³ Зазначити розподіл балів та критерії, що зумовлюють рівень оцінки

		містить значні помилки, не відповідає темі, або не розкриває її	тему, але містить окремі помилки	оригінальною роботою, що повністю розкриває тему та вміщує власні думки.
Виступ з рефератом	<i>0-1 бал</i>	<i>2-4 бали</i>	<i>5-8 балів</i>	<i>9-10 балів</i>
	Робота не виконана або текст не відповідає темі, оформлений без дотримання вимог.	Реферат розкриває тему фрагментарно, в оформленні є помилки, у виступі на занятті тему розкрито частково, бракує висновків та узагальнень.	Тему розкрито у цілому, у викладі матеріалу та оформленні роботи, є окремі помилки. Виступ на занятті доповнюється презентацією та відповідями на додаткові питання.	Реферат відповідає усім вимогам. Під час виступу студент переконливо аргументує свою позицію, вільно відповідає на додаткові питання.
Модульний контроль (тест множинного вибору)	<i>0-1 бал</i>	<i>2-4 бали</i>	<i>5-8 балів</i>	<i>9-10 балів</i>
	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест
Атестація (тест множинного вибору)	<i>0-3 балів</i>	<i>4-7 балів</i>	<i>8-13 балів</i>	<i>14-15 балів</i>
	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест
Доповідь	<i>0 балів</i>	<i>1-3 бали</i>	<i>4 бали</i>	<i>5 балів</i>
	Студент не підготував доповіді, не брав участі обговоренні. дискусії	Студент не розкрив тему доповіді, не аргументує свою позицію, не відповів на додаткові питання, не виявив активності при обговоренні. дискусії	Студент розкрив тему частково, недостатньо переконливо аргументує свою позицію не відповів на окремі додаткові питання, брав участь обговореннях, дискусіях	Студент повністю розкрив тему доповіді, переконливо аргументує свою позицію відповів на додаткові питання, брав активну участь обговореннях, дискусіях
Дискусія	<i>0 балів</i>	<i>1-3 бали</i>	<i>4 бали</i>	<i>5 балів</i>
	Студент не брав участі у дискусії	Студент брав пасивну участь у дискусії	Студент брав участь у дискусії у формі окремих реплік та зауважень	Студент брав активну участь у дискусії, самостійно формулював та висловлював думки щодо теми
	<i>0-1 балів</i>	<i>2-4 балів</i>	<i>5-8 балів</i>	<i>9-10 балів</i>

Модульний контроль (тест множинного вибору)	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест
Іспит	<i>0-5 балів</i>	<i>6-15 балів</i>	<i>16-26 балів</i>	<i>27-30 балів</i>
	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест	Залежить від кількості правильних відповідей на тест

5.2.Формативне оцінювання:

№	Елементи формативного оцінювання	Дата
1.	Експрес-опитування після вивчення кожної теми	Після завершення вивчення теми
2.	Проходження тестування з атестації та модульного контролю зі зворотнім зв'язком з викладачем	Відповідно до графіку навчального процесу
3.	Усний зворотний зв'язок від викладача під час семінарських занять	Протягом всього семестру
4.	Письмовий зворотний зв'язок на есе, реферати	Після завершення вивчення теми
5.	Взаємооцінювання	Після проведення інтелектуальної вікторини, брейн-рингу

6. НАВЧАЛЬНІ РЕСУРСИ (ЛІТЕРАТУРА)

Методичне забезпечення

1. Історія держави і права України та зарубіжних країн: курс лекцій / укл.: Михайліченко М.А., Ю.О. Котвяковський - Суми, 2024. – 134 с.
2. Котвяковський Ю.О., Михайліченко М.А. Історія держави та права України та зарубіжних країн: методичні рекомендації для проведення практичних занять для здобувачів 1 курсу освітньої програми «Право» денної та заочної форм здобуття вищої освіти ступеня «Бакалавр». Суми, 2025. 52 с.
3. Котвяковський Ю.О., Михайліченко М.А. Історія держави та права України та зарубіжних країн: методичні рекомендації для організації самостійної роботи здобувачів 1 курсу освітньої програми «Право» денної та заочної форм здобуття вищої освіти ступеня «Бакалавр». Суми, 2025. 24 с.

Основні джерела

1. Заруба, В. М. Історія держави і права України: Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
2. Бостан Л. М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 672 с.
3. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. Тернопіль, 2010. 392 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>
4. Забзалюк Д. Є. Історія держави та права України: навч. посібник (у схемах і таблицях). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 120 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2353/1/ist%20derg%20i%20prava.pdf>
5. Іванов В.М. Історія держави і права України: Підручник. К. : МАУП, 2007. 552 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p09_24.pdf
6. Історія держави і права України: Підручник / Ред. А. С. Чайковський. К. : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
7. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: Навч. посіб. / Упоряд. Г. І. Трофанчук. К.: Юрінком Інтер, 2008. 352 с. URL: https://yurincom.com/files/content/Xrestom_Trophan.pdf
8. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9481/Bandurka_istoriya_prava_zarubizh%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. Олійник А. Ю. Основи історії і теорії держави та права: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 197 с.
10. Тарасова Н., Церклевич В. Історія держави і права України: навч. посібник. Львів : «Магнолія 2006», 2019. 334 с.

11. Тетарчук І., Дяків Т. Історія держави і права України: навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : Центр учбової літератури, 2013. 214 с.
12. Тищик, Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: У 2-х т. Т.1: Історія держави і права країн Стародавнього Сходу та стародавньої Греції: навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 1999. 188 с.
13. Тищик, Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: У 2-х т.Т.2: Історія держави і права Стародавнього Риму: навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 1999. 180 с.
14. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн: навчальний посібник. 2-ге вид., стереотип. Львів: «Новий Світ -2000», 2005. 480 с.

Інші джерела

15. Багатомовний юридичний словник-довідник /І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. К.: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2012. 543 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Holubovska_Iryna/Bahatomovnyi_iurydychnyi_slovyk-dovidnyk.pdf
16. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.) *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2015. -Вип. 61. - С. 78-86. URL:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_61_14
17. Бедрій М. М. Литовське звичаєве право: деякі історико-юридичні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 18 : Економіка і право. 2015. Вип. 28. - С. 98-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_28_153
18. Верт Н. Історія Радянської держави. 1900–1991. Навчальний посібник. Пер. з фр. – Рівне: Видавнича агенція «Вертекс», 2001. 480 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007085>
19. Козаченко А. І. Державно-правове становище України на кінець XVII - початок XVIII ст. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2006. Вип. 11. С. 128-139. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2536/1/Kozachenko_128.pdf
20. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навч. посібник. Полтава: “Астроя”, 2020. 217 с. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Козаченко-А.І.-Історія-розвитку-конституціоналізму-в-Україні1.pdf>
21. Єрмолаєв В.М. Українська Центральна Рада – перший український. *Вісник Національного університету внутрішніх справ.* 2004. Вип. 25. -С. 213-221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2004_25_41
22. Зотова Т.Г. Апарат найвищого органу державної влади України у радянський період: структурно-функціональний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2013. №2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/-?op=1&z=542>

23. Коріненко, П. С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945 рр.): навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2002. 296 с.
24. Матвеева Т.О. Державний лад і право Давніх Афін. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2014. № 1. С. 350–361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_1_62
25. Михайліченко М.А. Історія держави і права України. Правознавство: навчальний посібник. видання 2-ге, доповнене / За заг. ред. М.П. Курила. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2017. С. 21-60.
26. Михайліченко М.А., Зігунов В.Ю. Політика Української Держави Павла Скоропадського щодо єврейської національної меншини. Приватне та публічне право. 2019. №2. С.3-7.
27. Михайліченко М.А., Зігунов В.Ю. Діяльність Директорії УНР щодо відновлення єврейської національно-персональної автономії. Приватне та публічне право. 2018. №4. С. 8-10.
28. Тищик, Б. Й. Історія держави і права Середньовічної Польщі (X ст. – 1795 р.): навчальний посібник. Львів: Львівський НУ ім. І. Франка, 2003. 130 с.
29. Тищик, Б. Й. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст.- 1918 р.): навчальний посібник. Львів : Львівський НУ ім. І. Франка, 2003. 80 с.
30. Тищик, Б. Й. Польща. Історія державності і права (X - початок XXI ст.): навчальний посібник. Львів : Світ, 2012. 512 с.
31. Толкачова Н. Звичаєве право України: особливості розвитку. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2010. Вип. 85. С. 105-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2010_85_29
32. Яковенко Н.М. Вступ до історії. К.: Критика, 2007. 368 с.
33. Davies N. Europe: A History. Oxford University Press, 1996. 1365 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Europe.html?id=jrVW9W9eiYMC&redir_esc=y

Інформаційні ресурси

Ius Romanum. URL: <http://ancientrome.ru/ius/>

Електронна Бібліотека Гумер. Правознавство. Юриспруденція. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/_Index_Pravo.php

Ізборник. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua/>

Законодавство УРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/o600>

Полное собрание законов Российской империи. URL: http://nlr.ru/e-res/law_r/content.html